

relevant acts are largely declarative. The problem of improving the management of household waste, minimizing their negative impact on the environment is currently in the plane of not law-making, and the right to implement. The main factors contributing to this situation are the dispersion of regulatory requirements for domestic waste management, the lack of a clear separation of powers of state authorities and local self-government bodies in this area, duplication of management functions, lack of coordination of local government activities, failure of local government authorities to meet requirements, determined by the legislation on waste, lack of incentives for the inclusion of waste as a secondary raw material in production, insufficiency mechanisms for monitoring compliance with legal and natural persons requirements in the field of domestic waste management.

In the process of deepening decentralization, the role of local self-government bodies in the issues of municipal solid waste management is significantly increasing. It is precisely the local communities that should become the primary source of the country's waste management system, since at the local level these problems are more visible and priority for the local population. The achievement of positive results in the field of waste management depends to a large extent on the support of appropriate measures by civil society. The culture of household waste management in Ukraine has to change significantly. Each territorial community should have a household waste management program that will be co-ordinated with the relevant program at the district and oblast level.

Considerable funds, receipts from budgets of different levels, as well as the use of alternative sources of funding are necessary for the complex solution of the problems of utilization and disposal of municipal solid waste. These problems can be solved by applying the mechanism of cooperation of territorial communities, with the help of which additional opportunities for territorial communities will be created by combining financial and material resources to solve common problems with the establishment and implementation of household waste management systems.

Key words: *municipal solid waste, waste management, decentralization, territorial communities, local self-government, environmental protection.*

DOI: 10.33663/0869-2491-2019-30-238-248

УДК 349.6

С. В. КУЗНЄЦОВА

Головне науково-експертне управління
Апарату Верховної Ради України
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ДЕЯКІ ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ОХОРОНИ КЛІМАТУ

У статті розглядаються наукові підходи до визначення юридичної природи правовідносин як загальних підстав виникнення правовідносин у сфері охорони клімату. Зокрема, досліджуються підстави виникнення кліматоохоронних правовідносин як особливого виду суспільних відносин у складі екологічних, з'ясовується їх склад та правове закріплення у національній правовій системі.

Ключові слова: *зміна клімату, формування правовідносин у сфері охорони клімату; юридичні підстави виникнення кліматоохоронних правовідносин.*

Кузнецова С. В. Общая характеристика и некоторые основания возникновения правоотношений в сфере охраны климата

В статье рассматриваются научные подходы к определению юридической природы правоотношений как общих оснований возникновения правоотношений в сфере охраны климата. В частности, исследуются основания возникновения климатоохранных правоотношений как особого вида общественных отношений в составе экологических, выясняется их состав и правовое обеспечение в национальной правовой системе.

Ключевые слова: изменение климата, формирование правоотношений в сфере охраны климата, юридические основания возникновения климатоохранных правоотношений.

Kuznietsova S. V. General characteristics and some reasons for the emergence of relations in the field of climate protection

The article analyzes the scientific approaches of determining the legal nature of legal relations as general grounds for the emergence of legal relations in the field of climate protection, finding out the grounds for the emergence of the latter as a special type of social relations as part of environmental studies of their legal consolidation in the national legal system.

Key words: climate change; formation of legal relations in the field of climate protection; legal grounds for the emergence of protection climate legal relations.

Охорона клімату та озонового шару поряд із охороною атмосферного повітря на сьогодні є важливими об'єктами правового регулювання як передумова забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля. У схваленій у 2016 р. Урядом України Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 р.¹ констатовано, що на початку ХХІ ст. світова спільнота визнала зміну клімату однією з основних проблем світового розвитку з потенційно серйозними загрозами для глобальної економіки та міжнародної безпеки. При цьому антропогенний вплив на кліматичну систему є домінуючою причиною потепління, що спостерігається з середини ХХ ст. Відтак одним із завдань державної політики є формування правових засад обмеження негативного антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін. Водночас перед наукою екологічного права постало завдання щодо обґрунтування необхідності розширення правового регулювання суспільних відносин у сфері охорони навколишнього природного середовища шляхом включення до неї низки правовідносин у сфері охорони клімату (будемо називати їх також «кліматолоохоронні правовідносини»).

З'ясування юридичної природи правовідносин у відповідній сфері є першим і необхідним кроком дослідження правового регулювання обмеження антропогенного впливу на зміну клімату та адаптації до його змін, адже це питання є ключовим для формування та розвитку тієї чи іншої сфери правового регулювання, у тому числі й екологічної.

Для надання характеристики правовідносин у сфері охорони клімату доцільно з позиції теорії дослідження правових відносин з'ясувати їх поняття і ознаки, підстави виникнення та припинення; визначити структуру, склад таких правовідносин, їх місце і роль у загальній системі правового регулювання та в системі правовідносин, зокрема, екологічних; встановити їх значення для практики правового регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища та інших сфер. Дослідження підстав виникнення правових відносин,

їх поняття та складових елементів здійснювалось у рамках як загальної теорії права, так і екологічного права такими науковцями як С. Алексєєв, Н. Александров, С. Архипов, В. Венедиктов, Л. Гінзбург, О. Іоффе, Р. Халфіна, О. Скаун, М. Брінчук, Ю. Шемшученко, О. Зайчук, Н. Оніщенко та ін. Теорія правовідносин з'явилась ще в радянській науковій літературі середини ХХ ст.² І хоча в сучасних умовах відбувається певний перегляд поглядів радянських науковців, водночас залишаються незмінними визначені ними юридичні постулати щодо поняття правовідносин, змісту, визначення їх об'єкта та суб'єкта. Дослідження цих складових елементів певною мірою забезпечує ґрунтовне розкриття екологічних правовідносин, дає змогу виокремити їх особливості та загальні риси. При цьому дуже важливе значення має з'ясування підстав виникнення правовідносин у сфері охорони клімату як особливого виду суспільних відносин у складі екологічних правовідносин. Зазначене питання ще не стало предметом самостійного дослідження, а наявні роботи В. Андрейцева, А. Гетьмана, М. Красної, І. Каракаша, Н. Малишевої, В. Шевчука, М. Шульги та інших вчених мають для цієї тематики скоріше базово-методологічний характер, ніж характер розв'язання проблеми.

Отже, метою статті є з'ясування деяких аспектів підстав виникнення правовідносин у сфері охорони клімату як особливого виду суспільних відносин у складі екологічних правовідносин, визначення складу, з'ясування фактичного стану речей стосовно їх правового закріплення у національній правовій системі.

Хоча в дослідженнях науковців термін «правовідносини» має певні відмінності, загалом зміст цього поняття можна звести до одного визначення, що було сформульоване радянськими юристами-науковцями і підтримане сучасною правовою наукою, а саме: правові відносини – це суспільні відносини, які регулюються правом³. Згідно із сучасним термінологічним словником зміст цього поняття залишається тим самим, але розширюється низкою правових ознак і особливостей: це є «особливий різновид суспільних відносин» (економічні, політичні, соціальні та ін.), які при врегулюванні їх нормами права «не втрачають свою природу і характер», а «лише набувають нового виду (різновиду), нової форми»; «формуються на основі правових норм, в яких відображається і закріплюється державна воля»; є «свідомими, мають вольовий характер», тобто виникають і реалізуються на основі волевиявлення їх учасників; являють собою «численні і різноманітні зв'язки їх учасників, що здійснюються за допомогою покладених на них обов'язків», тобто суб'єкти правовідносин пов'язані між собою суб'єктивними правами і юридичними обов'язками, що «становлять зміст правовідносин»; реалізація правовідносин «гарантується можливістю державного примусу», однак переважно «вимоги норм права і зміст правовідносин, що виникають на їх підставі, спираються на добровільну і свідому поведінку їх учасників»⁴.

Таким чином, правовідносини виникають, припиняються або змінюються на певних підставах на основі правових норм. Такі підстави у правовій теорії і практиці називають юридичними фактами. У різних нормах права, а точніше, у їх гіпотезах держава визначає вид тих життєвих умов, обставин і фактів, які визнаються значущими в юридичних відносинах і які обов'язково зумовлюють юридичні наслідки.

Процес формування правовідносин перебуває у безперервному розвитку, і те що в один проміжок часу не регламентувалося законодавчими актами, у інший період стає його об'єктом. Передусім це стосується відносин, пов'язаних із науковими дослідженнями та запровадженням їх результатів, які з часом стають складовими тієї чи іншої сфери правового регулювання.

Так, спочатку на рівні наукових досліджень було констатовано, що на зміну клімату впливають антропогенні чинники; антропогенний вплив на кліматичну систему є домінуючою причиною потепління, яке спостерігається з середини ХХ ст.⁵, що для можливості практичного подолання негативних наслідків у результаті таких змін поступово набуло закріплення у нормах права. А поняття «зміна клімату» стає правовою категорією і означає таку його зміну, яка прямо або непрямо зумовлена діяльністю людини, породжує зміни у складі глобальної атмосфери і накладається на природне коливання клімату, що спостерігаються протягом порівняльних періодів часу⁶. Правове регулювання відповідних відносин відбувається спочатку на міжнародному рівні, а пізніше – на національному рівні держав, у тому числі й у законодавчій системі України.

Отже, основною передумовою виникнення правових відносин у сфері охорони клімату є набуття правового характеру суспільних відносин. Такі відносини з'явилися як один із підвидів суспільних правовідносин, що у правовій літературі характеризуються як «юридичний вираз фактичних суспільних відносин»⁷ і після їх появи врегульовуються нормами права, поряд із іншими, які виникають тільки як правові і в іншій якості існувати не можуть, наприклад конституційні, адміністративні, процесуальні, кримінальні тощо⁸.

Ці обидва види правовідносин формуються у результаті впливу норми права на фактичні суспільні відносини. Підтверджується класичне формулювання, що право регулює суспільні відносини, у результаті чого вони набувають правової форми, тобто стають правовими відносинами⁹. Як зазначає Р. Халфіна, правовідносини формують, таким чином, особливий вид зв'язку права із врегульованими ним суспільними відносинами, у якому діалектично поєднуються абстрактність норми із конкретністю даних життєвих відносин¹⁰.

При визначенні місця кліматоохоронних відносин у системі існуючих правовідносин будемо виходити з того, що перші належать до екологічних правовідносин, якими є реально існуючі суспільні відносини, врегульовані нормами екологічного права, учасники яких є носіями суб'єктивних прав та обов'язків¹¹.

У законодавчих актах України відповідні відносини не виокремлено серед інших екологічних відносин. Водночас у ст. 1 базового у сфері екології Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»¹² до завдань відповідного законодавства серед низки інших віднесено також регулювання відносин у галузі «запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності» та «збереження природних комплексів», що має безпосереднє відношення до нашої теми дослідження. Одним із об'єктів правової охорони, визначених у ст. 5 зазначеного вище Закону, є навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів. До останніх, безперечно, мають відноситись і кліматичні умови. Під «природними комплексами» розуміються «ділянки поверхні Землі з природними коридорами, в межах яких природні компоненти (гірські породи, рельєф, *клімат* (виділено мною – С. К.), води, шпунти, рослинність, тваринний світ) становлять

взаємопов'язану єдність»¹³. Зважаючи на актуальність проблеми, зумовленої зміною клімату у результаті діяльності людини, вважаємо, що у даній правовій нормі доцільно виокремити клімат як об'єкт правової охорони у складі компонента навколишнього природного середовища.

У правовій науці існує домінуюча позиція, відповідно до якої правовідносини як суспільні відносини, врегульовані нормами права, становлять предмет його правового регулювання. І хоча поняття «клімат» є суто природничим (багаторічний режим погоди певної місцевості)¹⁴, із визначення поняття «зміна клімату» випливає, що правовому регулюванню підлягають відносини у галузі негативного впливу господарської діяльності і сюди не має входити регулювання природних факторів. Предметом правового регулювання є антропогенний чинник, тобто діяльність людини, пов'язана із функціонуванням джерел утворення та проникнення в атмосферу парникових газів*, які посилюють природний парниковий ефект, що проявляється підвищенням температури поверхні і атмосфери Землі, різного роду кліматичними аномаліями, екстремальними погодними явищами. До таких джерел належать енергетика, транспорт, металургійна промисловість, будівництво тощо), необґрунтоване вирубування лісів, інші небезпечні фактори. Правовому регулюванню при цьому підлягають передусім відносини щодо стабілізації концентрації парникових газів у атмосфері, запровадження енергозбереження та ефективності тощо. Безперечно, закріплення юридичних критеріїв антропогенної діяльності у цій сфері, встановлення правових вимог і обмежень має входити до предмета екологічного права, оскільки саме останнім охоплюються «специфічні відносини в галузі взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем»¹⁵. Адже у правовій науці існує домінуюча позиція, відповідно до якої правовідносини як суспільні відносини, врегульовані нормами права, становлять предмет його правового регулювання.

На сьогодні можна констатувати, що класичні уявлення щодо матеріальних (загальних) та юридичних (спеціальних) підстав виникнення правовідносин¹⁶ у цілому** стосуються, у тому числі, й передумов виникнення правовідносин у сфері охорони клімату, оскільки система соціальних, економічних, політичних та інших обставин спричинили об'єктивну необхідність у їх виникненні. Останнє є загальною (матеріальною) ознакою передумов виникнення таких правовідносин.

Юридичні (спеціальні) підстави виникнення правовідносин, тобто нормативно-правові акти, на базі яких формуються відповідні правовідносини з практичної точки зору є основними, оскільки із виникненням саме цих під-

* Парникові гази – такі газоподібні складові атмосфери - як природного, так і антропогенного походження, - які поглинають і перевипромінюють інфрачервоне випромінювання (двоокис вуглецю, метану, закису азоту та деяких інших). – Ст. 1 Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату.

** До загальних підстав слід віднести: наявність суб'єктів правовідносин; наявність об'єктів правовідносин – матеріальних і нематеріальних благ, з приводу яких (володіння ними, їх охорона та захист) суб'єкти вступають у взаємовідносини. Юридичними ж підставами є: норма права; правособ'єктність учасників правовідносин (їх правоздатність, дієздатність, деліктоздатність); юридичний факт (підстава виникнення, зміни і припинення правовідносин).

став стало можливим виокремити правовідносини у сфері охорони клімату із низки екологічних правовідносин. Формування національного законодавства у сфері охорони клімату та регулювання антропогенної діяльності, яка шкідливо впливає на його зміну, умовно можна поділити на два періоди, що проходять під впливом міжнародно-правових документів та на їх виконання. Спочатку це були Рамкова конвенція ООН про зміну клімату та Кіотський протокол до неї. Аналіз національного законодавства першого етапу був предметом окремого дослідження¹⁷. Переважна більшість нормативно-правових актів у цій сфері має підзаконний характер, представлена різного роду стратегіями, планами (наприклад, Національним планом дій з охорони навколишнього природного середовища на 2011–2015 роки, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 05 2011 р. № 577-р.), які більшою частиною не були виконані за збігом визначених у них часових рамок і, зважаючи на їх підзаконний характер, не могли суттєво вплинути на формування «загальних» екологічних правовідносин, які виникають безпосередньо із закону¹⁸. Після 2012 р. із прийняттям Угоди про асоціацію¹⁹ та Паризької Угоди²⁰ розпочався новий етап формування такого законодавства, спрямованого на зміцнення глобального реагування на загрозу зміни клімату в контексті сталого розвитку. У главі 6 «Навколишнє середовище» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» Угоди про асоціацію першим напрямом, що потребує правового регулювання, визначено зміну клімату, а конкретні зобов'язання для такого регулювання передбачаються у додатках XXX та XXXI до цієї глави.

Правовідносинам у сфері охорони клімату притаманна також загальна структура екологічних правовідносин, елементами якої є «суб'єкти, об'єкти, права і обов'язки», що становлять їх зміст. Відповідно до загальнотеоретичних підходів суб'єкти правовідносин є особами, які виступають учасниками певних відносин, що регулюються нормами права, та є носіями відповідних суб'єктивних прав та обов'язків²¹. Варто погодитись із М. М. Бринчуком, що суб'єкти екологічних правовідносин залежно від характеру екологічно значущих забезпечувальних і охоронювальних правом інтересів поділяються на дві групи – фізичні особи і організації. До організацій належать держава у цілому, державні органи, муніципальні органи, юридичні особи, громадські організації тощо. Низка суб'єктів визначається законодавством. До суб'єктів правовідносин у сфері охорони клімату слід віднести державу в особі уповноважених органів як суб'єкта міжнародних правовідносин, що виконує зобов'язання у сфері охорони клімату, низку центральних органів виконавчої влади як органів загального, так і спеціального державного управління або органів місцевого самоврядування, що забезпечують формування та здійснюють реалізацію державної політики у відповідній сфері, а також забруднювачів атмосферного повітря – фізичних та юридичних осіб, діяльність яких опосередковано призводить до зміни клімату як основного об'єкта таких правовідносин при виконанні ними конкретно визначених зобов'язань у відповідній сфері. Об'єктами екологічних правовідносин є об'єкти екологічних відносин, що регулюються нормами екологічного права²². Тобто це те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність суб'єктів правовідносин. Загальним таким об'єктом є клімат, про необхідність включення якого до об'єктів правової охорони зазначалось вище.

Слід звернути увагу також на практичні аспекти формування правовідносин у сфері охорони клімату при виконанні державою міжнародних зобов'язань у відповідній сфері. Так, згідно з Планом заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року передбачено розробку проектів законів: 1) моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів, 2) торгівлі квотами на викиди парникових газів, прийняття яких має суттєве значення для формування правовідносин у сфері охорони клімату.

Відповідно до зазначеного у Верховній Раді України зареєстровано два урядові законопроекти за реєстр. № 9082 «Про озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази» від 14 09 2018 та № 9253 та «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів»²³, які спрямовані на виконання зобов'язань України за Угодою про асоціацію. Загальний аналіз законопроекту № 9082 дає підстави стверджувати, що в ньому не відображено міжнародні зобов'язання України як сторони Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар²⁴, та Віденської конвенції ООН про охорону озонового шару²⁵, на виконання яких відповідно до Угоди про асоціацію виникла необхідність у його розробці. Це стосується, зокрема, врахування визначених у ст. 2 Віденської конвенції ООН про охорону озонового шару екологічних чинників, а саме: вжиття належних заходів для захисту здоров'я людини і навколишнього природного середовища від несприятливих наслідків, що є результатом людської діяльності і здатні змінити стан озонового шару. За вимогами цієї Конвенції (ст. 3) внутрідержавні заходи сторін мають прийматись «на доповнення до заходів, передбачених у пунктах 1 і 2 цієї статті». Однак у проекті, про що зазначено і у Висновку науково-експертного управління від 01 11 2018 р., увага акцентується на регулюванні господарської діяльності з озоноруйнівними речовинами та фторованими парниковими газами і жодним чином не враховуються екологічні чинники. У результаті з його прийняттям у зазначеній редакції фактично виникнуть правовідносини у складі господарських, а не екологічних, що негативно вплине на навколишнє природне середовище.

Аналогічна ситуація стосується й законопроекту за реєстр. № 9253, положення якого та термінологія жодним чином не узгоджуються із екологічним законодавством, зокрема, атмосфероохоронним та базовим у атмосфероохоронній сфері Законом України «Про охорону атмосферного повітря»²⁶, відповідно до частини другої ст. 16 якого підприємства, установи, організації та громадяни – суб'єкти підприємницької діяльності зобов'язані відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, проводити роботу щодо зменшення викидів речовин, накопичення яких в атмосферному повітрі може призвести до негативних змін клімату. Звертаємо увагу, що в додатку XXXI до глави 6 «Навколишнє середовище» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» Угоди про Асоціацію передбачено розроблення та запровадження довгострокових заходів, спрямованих на скорочення викидів парникових газів і розроблення плану дій на довготермінову перспективу стосовно пом'якшення змін клімату та адаптації до них. Отже, заявлена мета вимагає комплексного регулювання відповідних правовідносин, спрямованих насамперед на скорочення викидів парникових газів, а не вибіркового підходу, що охоплює лише частину цього процесу (моніторингу, звіт-

ності та верифікації), як це має місце у законопроекті за реєстр. № 9253 від 01.11.2018 р. Такі правовідносини мають тісно «вплітатись» у національне законодавство, а не створювати в ньому колізійні норми, руйнуючи його систему.

Отже, правовідносини у сфері охорони клімату на сьогодні є частиною екологічних правовідносин із наявними для них ознаками, складом та підставами виникнення. При цьому зважаючи на актуальність проблеми, зумовленої зміною клімату в результаті діяльності людини, вважаємо, що в екологічному законодавстві доцільно виокремити клімат як об'єкт правової охорони у складі компонента навколишнього природного середовища.

1. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р. *Офіційний вісник України*. 2016. № 99. С. 269. 2. Див: *Александров Н. Г.* Законность и правоотношения в советском обществе: монография. Москва: Юрид.лит. 1955. 174 с.; *Иофе О. С.* Правоотношения по советскому гражданскому праву: монография. Ленинград: Изд-во Ленингр.ун-та. 1949. 144 с.; *Толстой Ю.К.* К теории правоотношения: монография. Ленинград: Изд-во Ленингр.ун-та, 1959. 88 с. и др. 3. Див: *Халфина Р. О.* Общее учение о правоотношении: монография. Москва: Юрид.лит. 1974. С. 23.; Шемшученко Ю. С. Правові відносини. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / ред. Ю. С. Шемшученко (голова ред.) та ін. Київ: Укреникл., 1998. Т.5: П-С. 2003. С. 44–45. 4. *Теорія держави і права*. Академічний курс: підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. 2-е вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 67; 434–435. 5. Див: *Reports – IPCC*. URL: <https://www.ipcc.ch/reports/> (дата звернення 04.02.2019). 6. *Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату* від 09.05.1992 р. *Офіційний вісник України*. 2012. № 83. С. 198. 7. *Загальна теорія держави і права*: підручник / М. В. Цвік та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2009. С. 335. 8. *Зайчук О. В., Оніщенко Н. М.* Теорія держави і права. Академічний курс: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 424. 9. *Алексеев С. С., Архипов С. И., Корельский В. М.* и др. Теория государства и права: учеб. для юрид. вузов и факультетов. 1998. С. 291. 10. *Халфина Р.О.* Общее учение о правоотношении: монография. С. 7. 11. *Бринчук М. М.* Экологическое право: учебник. Москва: ИПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2011. С. 113. 12. *Про охорону навколишнього природного середовища*: Закон України від 25 червня 1991 р. № 1268-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546. 13. *Малишева Н. Р., Єрофеев М. І.* Науково-практичний коментар до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Харків: Право, 2017. С. 43. 14. *Врублевська О.О.* Клімат. *Екологічна енциклопедія*: у 3 т. редкол.: А. В. Толстоухов (головн.ред.) та ін. Київ: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007. Т. 2: Є-Н. С. 172. 15. *Екологічне право України*. Академічний курс: підручник. Друге вид./ за заг.ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2008. С. 12. 16. *Скакун О. Ф.* Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. С. 34–72. 17. Докл. див. *Кузнєцова С. В.* Теоретичні та практичні аспекти виконання в Україні Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. *Часопис Київського університету права*. 2010. - № 2. – С.240-244. С.В. Кузнєцова. Становлення правового регулювання охорони клімату в Україні. *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. Випуск 64, 2014. С. 297-304; 18. *Бринчук М. М.* Экологическое право: учебник. Москва: ИПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2011. С. 115. 19. *Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/984_011 (дата звернення 04.02.2019). 20. *Паризька угода* від 12.12.2015 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 35. Ст. 595. 21. *Алексеев С. С.* Общая теория права: в 2 т. Москва: Юрид. лит., 1981. Т. 1. 355 с. 22. *Бринчук*

М. М. Экологическое право: учебник. Москва: ИПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2011. С. 116 – 118. **23.** *Про озоноруйнівні речовини та фторовані парникові гази: проект Закону України № 9082 від 14.09.201 р.; Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів*: проект Закону України № 9253 від 01.11.2018 р. URL http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64881 (дата звернення 04.02.2019). **24.** Монреальський протоколу про речовини, що руйнують озоновий шар від 16.09.1987 р. Дата оновлення: 21.09.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_215 (дата звернення 04.02.19). **25.** Віденська конвенції ООН про охорону озонового шару від 22.03.1985 р. Офіційний вісник України. 2005. №21. С. 240. **26.** Про охорону атмосферного повітря: Закон України в редакції Закону від 21.06.2001 р. № 2556-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 48. Ст. 252.

References:

1. Kontsepsiia realizatsii derzhavnoi polityky u sferi zminy klimatu na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 07.12.2016 r. № 932-r. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2016. № 99. S. 269. **2.** Dyv. Aleksandrov N.H. Zakonnost y pravootnosheniya v sovetskom obshchestve : monohrafiya. M.: Yuryd.lyt. 1955. – 174 s.; Yofe O.S. Pravootnosheniya po sovetskomu hrazhdanskomu pravu : monohrafiya. Leninghrad: Yzd-vo Leningr.un-ta. 1949. 144 s.; Tolstoi Yu.K. K teoryi pravootnosheniya : monohrafiya. Leninghrad: Yzd-vo Leningr.un-ta, 1959. – 88 s. y dr. **3.** Dyv. Khalfina R.O. Obshchee uchenie o pravootnoshenii : monohrafiia. M.: Yur.lit. 1974. S 23.; Shemshuchenko Yu.S. Pravovi vidnosyny. Yurydychna entsyklopediia : v 6 t. / red. Yu.S. Shemshuchenko (holova red.) ta in. Kyiv : Ukr.entsykl., 1998 . T.5 : P-S. 2003. S. 44-45. **4.** Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs : pidruchnyk / za red. O. V. Zaichuka, N. M. Onishchenko. 2-e vyd., pererob. i dopov. Kyiv : Yurinkom Inter, 2008. S 671; 434-435. **5.** Dyv. Reports — IPCC. — URL : <https://www.ipcc.ch/reports/> (data zvernennia 04.02.2019). **6.** Ramkova konventsiiia Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro zminu klimatu vid 09.05.1992 r. Ofitsiinyi visnyk Ukrainy. 2012. № 83. S. 198. **7.** Zahalna teoriia derzhavy i prava : pidruchnyk / M.V.Tsvik ta in.; za red. M.V.Tsvika, O.V. Petryshyna. Kharkiv: Pravo. 2009. S 335. **8.** Zaichuk O.V., Onishchenko N.M. Teoriia derzhavy i prava. Akademichnyi kurs : pidruchnyk. Kyiv: Yurinkom Inter, 2006. S.424. **9.** Aleksieiev S. S., Arkhipov S. Y., Korelskii V. M. ta in. Teoriia hosudarstva i prava : ucheb. dlia yurid. vuzov i fakultetov. 1998. S. 291. **10.** Khalfina R.O. Obshchieie uchenie o pravootnoshenii : monohrafiia. M.: Yur.lit. 1974. S. 7. **11.** Brinchuk M.M. Ekolohicheskoe pravo: uchebnyk. M.: MPSI: Voronezh MODEK, 2011. S.113 **12.** Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha Zakon Ukrainy vid 25 chervnia 1991 r. № 1268-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 1991.№ 41. – St. 546 **13.** Malysheva N.R., Yerofeiev M.I. Naukovo-praktychnyi komentar do Zakonu Ukrainy «Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha». Kharkiv : Pravo, 2017. S.43 **14.** Vrublevska O.O. Klimat. Ekolohichna entsyklopediia : u 3 t./Redkol.: A.V. Tolstoukhov (holovn.red.) ta in. Kyiv: TOV «Tsentr ekolohichnoi osvity ta informatsii», 2007 . T.2: Ye-N. S.172. **15.** Ekolohichne pravo Ukrainy. Akademichnyi kurs : pidruchnyk. Druhe vydannia / Za zah.red. Yu.S.Shemshuchenka. Kyiv : Yurydychna dumka, 2008. S.12. **16.** Skakun O. F. Teoriia derzhavy i prava : pidruchnyk. Kharkiv : Konsum, 2001. S.34-72. **17.** Dokladnishe dyv. S.V. Kuznietsova. Teoretychni ta praktychni aspekty vykonannia v Ukraini Kiotskoho protokolu do Ramkovoi konventsii Orhanizatsii Obiednanykh Natsii pro zminu klimatu. Chasopys Kyivskoho universytetu prava. 2010. - № 2. – S.240-244; S.V. Kuznietsova. Stanovlennia pravovoho rehuliuвання okhorony klimatu v Ukraini. Derzhava i pravo: Zbirnyk naukovykh prats. Yurydychni i politychni nauky. Vypusk 64, 2014. S. 297-304; **18.** Brynchuk M.M. Ekolohicheskoe pravo: uchebnyk. M.: MPSY: Voronezh MODЭК, 2011. S 115. **19.** Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soюзom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/984_011 (data zvernennia 04.02.2019). **20.** Paryzka uhoda vid 12.12 2015 r. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. - 2016. № 35. St. 595.

21. Alekseev S.S. Obshchaia teoriia prava : v 2 t. M.: Yurydicheskaiia liiteratura, 1981. – T. 1. – 355s. 22. Brynchuk M.M. Ekologicheskoe pravo: uchebnyk. M.: MPSI: Voronezh MODEK, 2011. S.116-118. 23. Pro ozonoriuvniivni rehovyny ta flarovani parnykovi hazy: proekt Zakonu Ukrainy № 9082 vid 14.09.201 r.; Pro zasady monitorynhu, zvitnosti ta verryfikatsii vykydiv parnykovykh haziv»: proekt Zakonu Ukrainy № 9253 vid 01.11.2018 r. URL [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64881\(data_zvernennia_04.02.2019\)](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64881(data_zvernennia_04.02.2019)). 24. Monrealskyi protokolu pro rehovyny, shcho ruiniuiut ozonovy shar vid 16.09.1987 r. Data onovlennia: 21.09.2007. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_215 (data_zvernennia_04.02.19). 25. Videnska konventsia OON pro okhoronu ozonovoho sharu vid 22.03.1985 r. Ofitsiyni visnyk Ukrainy. 2005. №21. S. 240. 26. Pro okhoronu atmosferneho povitria: Zakon Ukrainy v redaktsii Zakonu vid 21.06.2001 r. № 2556-III. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2001. № 48. St.252

Kuznietsova S.V General characteristics and some reasons for the emergence of relations in the field of climate protection

The article investigates the scientific approaches to the definition of the legal nature of legal relations as such in order to provide their general characteristics in the field of climate protection (climate protection legal relations); certain grounds for their occurrence and consolidation in the national legal system are determined. The corresponding issue has not yet become the subject of independent consideration in the national legal science, but is relevant to date. In the course of the study, it is stated that legal relations in the field of climate protection are a special type of legal relations of social relations as part of environmental legal relations. The latter is the actual existing social relations regulated by the norms of environmental law, whose participants are the bearers of subjective rights and obligations. The main precondition for the emergence of legal relations in the field of climate protection is the legal regulation of social relations. Initially, at the level of scientific research, it was stated that anthropogenic factors are influencing climate change. That, in order to be able to overcome the negative effects of such changes, has gradually been consolidated in legal norms. Legal regulation of climate protection is initially international, and later - at the national level, including in the legislative system of Ukraine. It is stated that for the emergence of legal relations in the field of climate protection appropriate classical ideas about the material (general) and legal (special) grounds for the emergence of legal relationships in general. The subjects and objects of such legal relations are determined, it is concluded that the legal (special) grounds for their occurrence are the main ones and the stages of formation of the corresponding legislation are established; attention is paid to the practical moments of formation of legal relations in the field of climate protection when the state fulfills international obligations in the field of climate change.

Key words: climate change; formation of legal relations in the field of climate protection; legal grounds for the emergence of protection climate legal relations.

DOI: 10.33663/0869-2491-2019-30-248-257